

Tribina »Teološki četvrtak«: povijest nastanka, kronologija, bibliografija

KOVAČIĆ, Mislav

Source / Izvornik: **Bogoslovska smotra, 2004, 74, 165 - 179**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:565062>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

UDK 94(100):061.4 "Teološki četvrtak"

Pregledni zn. članak

Primljeno 01/04.

TRIBINA »TEOLOŠKI ČETVRTAK«: POVIJEST NASTANKA, KRONOLOGIJA, BIBLIOGRAFIJA

Mislav KOVAČIĆ, Samobor

Sažetak

Predmet ovog rada jest tribina »Teološki četvrtak« u svoja tri aspekta: povijesnom, kronološkom i bibliografskom. Pokrenuta 1981. od »Teološkog društva 'Kršćanska sadašnjost'« kroz osam godina i šezdeset izlaganja okupljala je intelektualce različitih usmjerenja koji su problematizirali Crkvu, svijet te njihov međusobni odnos, nastojeći oko dijaloške strukture svojih promišljanja. Nakana osnivača bila je situativna konkretizacija Drugog vatikanskog sabora. U radu se donose važniji povijesni momenti vezani uz nastanak tribine te faktografski pregled održanih izlaganja. Bibliografija obuhvaća dostupna izvješća o tribini u crkvenom tisku, kao i izlaganja objavljena u obliku članka ili knjige.

Ključne riječi: tribina »Teološki četvrtak«, »Teološko društvo 'Kršćanska sadašnjost'«, Drugi vatikanski sabor, dijalog, kronologija, bibliografija.

Uvodne napomene

Riječ je o bavljenju recentnom poviješću hrvatske teologije: konkretno, radi se o tribini »Teološki četvrtak«. Utrnuće tribine 1989. godine još uvijek je relativno blisko, a da bi se načinio dostatan odmak za objektivno sagledavanje činjenica, ideja, poteza i posljedica, a koji je od silne važnosti za svako povijesno istraživanje. Intencija rada nije vrijednosno ni ideološko markiranje događaja i činjenica. Već sam podatak da je tribina tijekom devet godina redovito okupljala značajan broj intelektualaca najrazličitijeg profila i usmjerenja, zaslužuje pozornost.

Potrebno je nešto reći i o teolozima koji su tribinu osmislili i vodili. Oni su svojim djelom ostavili značajan trag u teologiji hrvatskog govornog područja. Istraživanje ove tribine zato pretendira jedno još sveobuhvatnije istraživanje, koje bi išlo u smjeru otkrivanja originalnih doprinosa hrvatskih pokoncilskih teologa, u čijem bi se svjetlu mogla onda razumjeti i misliti tribina, kao i teološka misao vezana uz krug oko centra, a kasnije i teološkog društva »Kršćanska sadašnjost«.

Ovaj rad želi osvijetliti jedan aspekt ovog teološkog nastojanja. U smislu značenja i originalnosti doprinosa, tribinu je potrebno promatrati kao izričaj teologa

koji su je realizirali. Utoliko kreativnost i originalnost tribine ovise o kontekstu fenomena hrvatske teologije. S obzirom na to da tribina do sada nije bila predmetom sustavnog istraživanja, u polazištu bavljenja njome ovaj rad pretendira biti dokumentarne naravi, tako te će se ograničiti na povijest nastanka, kronologiju i bibliografiju.

Metodološka napomena s obzirom na kronologiju tribine: popis održanih izlaganja tijekom devet godina održavanja nalazi se fragmentiran po biltenu KS-a te po izvještajima iz »AKSE«. Kako je tribina imala tri gotovo jednoipolgodisnja prekida, a arhiv »Kršćanske sadašnjosti« u nekoliko navrata seljen, to se dosta dokumenata, snimki i njihovih transkripata¹ zagubilo. Stipe Bagarić, koji je u dva navrata bio animator tribine, tri je puta za izvješće rada »Kršćanske sadašnjosti« sastavio popis održanih izlaganja. Vrlo je vjerojatno da je ovdje donesena kronologija potpuna. AKSA je redovito referirala sa izlaganja. Samo je u dva slučaja izvješće ispušteno (Mirko Mataušić: »Odnos Crkve i idejnih strujanja u Hrvatskoj 1848.-1900.« te Bono Z. Šagi: »Vjernička pitanja komunistima u samoupravnom socijalističkom društvu«). Pojedina izlaganja objavljena su kao članci po znanstveno-stručnim revijama, druga su opet sažetci istoimenih objavljenih knjiga, dok su neka izlaganja ostala neobjavljena. Većina objavljenih tekstova sakupljena je u bibliografiji.

I. Povijesni okvir²

Važan događaj za čitavu Crkvu, unutar pravca kojeg se i rodila tribina 'Teološki četvrtak' predstavlja Drugi vatikanski sabor. Potreba za njim u Europi i svijetu naslutila se već znatno ranije. Katolička je Crkva u Hrvatskoj, pak, za koncil bila prilično slabo pripremljena i to uglavnom zbog dva razloga: izoliranosti od novijih teoloških misaonih strujanja te napetosti s tadašnjim jugoslavenskim režimom. Razvoj teološke misli u dvadesetom stoljeću, a osobito između dva svjetska rata uglavnom je zaobilazio Hrvatsku čija je teologija, čak i neposredno prije samog Koncila bila velikim dijelom utemeljena u neoskolastici.³ Toj je situaciji doprinijela napetost s državom koja je sustavno onemogućavala odnose sa Zapadom i Crkvom u zapadnim zemljama. O oba ova uzroka Tomislav Šagi-

¹ Većina izlaganja snimana su magnetofonom (kasnije kazetofonom), a iz manjeg dijela tih snimki napravljeni su nesređeni transkripti.

² Autor se ovdje djelomično oslanja na razgovor sa Stipom Bagarićem o nastanku tribine »Teološki četvrtak«.

³ Treba ipak napomenuti kako su, unatoč toj situaciji, neki od velikih pokoncilskih teologa prošli svoju formaciju isključivo u domovini: tako dr. Tomislav Šagi-Bunić i dr. Josip Turčinović. Oni su vjerojatno od nekih zagrebačkih profesora morali ponešto čuti o pomacima u teološkoj misli.

-Bunić veli: »U času odluke da se održi Drugi vatikanski koncil, naša se Crkva ovdje nalazila u teološko-kulturnoj krizi. Teško zategnuti odnosi između Crkve i Države u procesu razvijanja socijalističkog društvenog poretka kroz prvih petnaest godina poslije rata imali su za posljedicu da je bila veoma stegnuta, ili tako reći nemoguća, teološko-kulturna komunikacija s katoličkim Zapadom, a jednako tako i tiskanje i objelodanjivanje teoloških tekstova u zemlji.«⁴

Promatrano sa strane oblika pastoralne aktivnosti, bila su prije Drugog svjetskog rata raširena mnogobrojna katolička društva čiji su članovi nastojali oko duhovne i nacionalne obnove. Njihovo je djelovanje nakon 1945. onemogućeno.

Šezdesetih godina dvadesetog stoljeća situacija se ponešto mijenja. U Europi se događa nekoliko revolucija, osobito 'Praško proljeće', dok su kod nas ova previranja označena slomom proboljševičkog režima 1966. te dolaskom na vlast onog dijela Komunističke partije koji je po pitanju odnosa s Crkvom bio umjereniji.⁵ U isto vrijeme među marksističkim misliocima javlja se grupa intelektualaca koji se žele vratiti izvornim Marxovim mislima preko proučavanja njegovih spisa. Što se tiče odnosa s religijom, oni umjesto represije i otovrenih sukoba počinju religiju proučavati i zanimati se za nju. Dolazi do intenzivnijeg razvoja sociologije religije.⁶

Program Drugog vatikanskog sabora o dijalogu Crkve sa suvremenim svijetom u Hrvatskoj, jednako kao i u ostalim socijalističkim zemljama, nije zaživjela u mjeri u kojoj je trebala. Najvećim dijelom razlog je bio totalitarni sustav te stav države prema Crkvi i religiji uopće. No, ponesen tim iskustvom, čak i na onim područjima na kojima je dijalog bio donekle moguć, dio je Crkve učinio otklon od koncilskog zahtjeva za dijalogom. Osnovna misao bila je bojazan da će se s posuvremenjenjem u Crkvu uvući ateizam. Zato se koncilskim idejama pristupalo s izvjesnom dozom opreznosti, čekajući povoljnije društveno-političke uvjete u kojima bi Koncil u potpunosti bilo moguće realizirati. Ovakav je stav išao čak tako daleko da su neki smatrali kako je katolička Crkva u Hrvatskoj već potpuno koncilska te kako je Koncil potreban samo zato da posuvremeni liturgiju, odnosno uvede narodni jezik u bogoslužje.⁷

⁴ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Deset godina Kršćanske sadašnjosti (1968-1978), u: *Kršćanska sadašnjost 1968-1993*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1993., nepaginirano.

⁵ Ovamo također valja dodati i potpisivanje protokola između SFRJ i Svete Stolica 25.6.1966. te »Hrvatsko proljeće« u listopadu 1971.

⁶ Nekoliko je tih sociologa sudjelovalo na tribini »Teološki četvrtak«: Vrcan, Vušković, Roter, Kerševan.

⁷ Ovaj stav citira S. Vrcan u svom izlaganju o koncilskom zahtjevu za aggiornamentom na tribini »Teološki četvrtak«. Usp. Srđan VRCAN, Dvadeset godina od II. vatikanskog koncila na našem prostoru: jedan pogled izvana, u: *Kulturni radnik* 1(1985), str. 110.

S druge strane, bilo je pojedinaca koji su čvrsto držali da Koncil valja realizirati sada i ovdje, unutar konkretnih 'uvjeta preživljavanja'. Ta se namjera počela i konkretno ostvarivati. Još za trajanja Koncila, 1962., pokrenut je informativni list »Glas Koncila«⁸ za što bolje upoznavanje vjernika s najvažnijim događajima na Koncilu. S istim ciljem po završetku Koncila nastaju mnogobrojna predavanja, konferencije i tribine.⁹ Svakako, trebalo je što hitnije založiti se oko formiranja kulture teološke misli, prvenstveno preko prevođenja najvažnijih teoloških djela. U tu je svrhu krajem 1966. pokrenut časopis s međunarodnom suradnjom »Svesci«, najprije u okviru Hrvatskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda. Veliki događaj bio je osnivanje Centra za koncilsku istraživanja, dokumentaciju i informacije »Kršćanska sadašnjost« dekretno izdanim 22. 2. 1968. sa svrhom neodložnog ostvarivanja »onakve teološke kulture na našem jeziku kakvu je zahtijevao pokoncilski trenutak«.¹⁰ U rad ovog centra osobito su se uključili dr. Vjekoslav Bajsić (1924.-1994.), dr. Josip Turčinović (1933.-1990.) i dr. Tomislav Šagi-Bunić (1923.-1999.). Oni, zajedno s brojnim sudionicima započinju posao oko vodstva i organizacije »Kršćanske sadašnjosti« te njegovog uključenja u Crkvu i društvo. »Kršćanska sadašnjost« već 1969. preuzima izdavanje časopisa »Svesci«, a 1970. pokreće i obiteljsku reviju »Kana«. Na razini novinske agencije iste je godine pokrenut informativni bilten o aktualnostima 'Kršćanske sadašnjosti' pod nazivom AKSA.

Sredinom sedamdesetih godina novi je financijski sustav zaprijetio centru »Kršćanska sadašnjost« da će mu kao ustanovi javnog prava ukinuti financijske povlastice. Zato je na izvanrednoj skupštini članova Centra, koja je održana 31. 5. 1977. u franjevačkom samostanu u Odri odlučeno da se teolozi okupljeni oko centra »Kršćanska sadašnjost« organiziraju u »Teološko društvo 'Kršćanska sadašnjost'« (u daljnjem tekstu TDKS) kao pravna osoba u smislu čl. 8. 'Zakona o udruživanju građana'.¹¹

Teološko je društvo od samih početaka bilo suočeno s onima, kako unutar Crkve tako i u društvu koji se s čitavom zamisli nisu slagali. Međutim, prigovori se uglavnom nisu odvijali na akademskoj razini polemika i dijaloga, već se politikanstvom išlo za tim da se TDKS-u onemogući djelovanje. Članovi TDKS-a bili su toga svjesni te su stoga smatrali neophodnim upoznati šire (intelektualne)

⁸ Ovaj je časopis kroz prvih nekoliko godina bio gotovo jedini izvor informacija o događajima na Koncilu, budući da su vijesti Radio-Vatikana na hrvatskom jeziku bile sustavno ometane.

⁹ Tako npr. tribina »Koncilski misao«, koju je 1965. osnovao dr. Josip Ladika sa suradnicima i koja je djelovala kroz nekoliko godina, te osobito »Teološko pastoralni tjedan«.

¹⁰ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Deset godina Kršćanske sadašnjosti (1968-1978)*, u: *Kršćanska sadašnjost 1968-1993*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1993., nepaginirano.

¹¹ Usp. *Isto*.

krugove sa svojim programom kako bi se na akademskoj razini moglo diskutirati i zajednički raditi oko dijaloga. Kako su se, osim toga, teolozi u prostorijama TDKS-a u to vrijeme često neformalno družili, odlučili su to svoje druženje pretvoriti u tribinu, u to vrijeme vrlo prikladan medij komunikacije.¹² Na izvanrednoj skupštini TDKS-a pokrenuta je tribina »Teološki četvrtak«.¹³

Tribina je najavljena u AKSI,¹⁴ a prvo izlaganje održao je Tomislav Šagi-Bunić 15. 1. 1981.¹⁵ Tribina je bila javnog karaktera, ali je broj sudionika ovisio o relativno maloj dvorani »Kršćanske sadašnjosti« na Marulićevom trgu.¹⁶ Ipak se na pojedinim izlaganjima znalo okupiti i do sedamdeset sudionika.¹⁷ U devet godina trajanja tribine (posljednje izlaganje imao je Tomislav Šagi-Bunić 14.12.1989.¹⁸) održano je ukupno šezdeset izlaganja, sa tri veća prekida: travanj 1983. – rujan 1984.; lipanj 1985. – studeni 1986.; svibanj 1988. – studeni 1989.

Tribina je bila »*rezultat kulturnih i duhovnih potreba ove sredine, i dakako, ljudi okupljenih oko 'Kršćanske sadašnjosti'*«.¹⁹ Budući da je konkretna situacija artikulirala mnoga pitanja koja nisu bila nigdje sustavno obrađivana, to je tribina »Teološki četvrtak« bila mjesto susreta i razgovora ljudi različitih usmjerenja²⁰ koji žive u istom ambijentu, sve skupa u dijaloškom pristupu otvorenosti i pluralizma. Ta otvorenost za kršćane, međutim, nije neki prisilni napor duha niti pasivno iščekivanje epifanije, već se ona sastoji u uvažavanju bližnjeg u njegovoj (različitoj) perspektivi te vrednovanjem svega što je plod iskrenog napora u hodu za istinom. Bez takve otvorenosti nije moguće nadići jednostranost i izbjeći opasnost fundamentalizma kojeg je tribina, zahvaljujući svojoj dijaloškoj orijentaciji izvrsno prevladala.

Govoreći o ciljevima tribine, bit će potrebno usredotočiti se na nekoliko momenta. Ponajprije, tribina je bila važan instrument komunikacije članova TDKS-a.²¹

¹² U to vrijeme katolički tisak nije bio sklon davanju mjesta polemikama i diskusijama.

¹³ Iz kopije godišnjeg izvještaja o radu TDKS-a za 1981. godinu.

¹⁴ Usp. Otvara se tribina »Teološki četvrtak«, u: AKSA 1(556), 3. 1. 1981., str. 3.

¹⁵ Usp. Prvi »Teološki četvrtak« o kreativnom katolicizmu, u: AKSA 2(557), 10. 1. 1981., str. 5-6.

¹⁶ Sve su tribine održane u prostorijama TDKS-a na Marulićevom trgu s iznimkom tribine »20 godina Koncila – hrvatske dileme« koje je održano u prostorijama župne crkve sv. Križa na Sigetu.

¹⁷ Od brojnih sudionika neka budu spomenuti samo neki: Petar Šegedin, Ranko Marinković, Anđelko Novaković, dr. Franjo Zenko, dr. Vlado Gotovac, dr. Ljubo Antić, dr. Krešimir Čosić, Ljiljana Matković-Vlašić, dr. Adalbert Rebić, dr. Aldo Starić, Franjo Jurak ...

¹⁸ Usp. Ekumenizam je duga strpljivost, u: AKSA 51(1022), 22. 12. 1989., str. 3-4.

¹⁹ Nenad IVANKOVIĆ, Tribina »Teološki četvrtak«, u: VJESNIK, prilog »Sedam dana«, 16. 5. 1981., str. 20.

²⁰ Usp. Isto.

²¹ Usp. Isto.

Pod tim vidom, cilj je bio i podizanje kvalitetne i koncilski orijentirane teološke naobrazbe, a onda i razvoj originalne teološke misli na hrvatskom jezičnom području, koja bi imala korespondirati zbivanjima u Crkvi i društvu.²² Važan cilj bio je i razvijanje ekumenskog dijaloga počevši s teološke razine, već zbog samog prostorno-povijesnog položaja kao specifičnog mjesta susreta kršćanskog Istoka i Zapada. Konačno, tribina je bila pokušaj da se aktivnije nastoji oko dijaloga kršćana i marksista,²³ i to započinjući razgovor u onoj točki koja ih povezuje, a to je konkretan čovjek.

Na taj je način tribina »Teološki četvrtak« viđena iz dvije perspektive: potaknuti Crkvu da dublje i autentičnije zaživi Drugi vatikanski sabor, a onda da se u tom koncilskom duhu otvori konkretnom svijetu aktivno nastojeći oko implementacije Evanđelja u društvenu zbilju te trudeći se dijalogizirati sa svima koji se istinski zauzimaju za čovjeka. To, međutim, nisu dvije vremenske periode, već se radi o istodobnosti realizacije obiju nakana.

Dotaknuti značenje tribine nemoguće je ako se ne kuša procijeniti odnos Crkve i tadašnje državne vlasti. Pojedinci u Crkvi bili su protiv bilo kakvog oblika dijaloga i suradnje s državom. Razlog tomu leži u represiji koju je državna vlast otvoreno provodila u području vjerskih i nacionalnih sloboda. Rezultat je, međutim, bio tek izražena polarizacija, čime je prostor dijaloga postao otežan. Nasuprot tome, voditelji tribine nastojali su oko jasne distinkcije religiozne i nacionalne kategorije: primarna briga Crkve jest ponuda spasenja čovjeku današnjice. Otklonjeno je shvaćanje prema kojem je zadatak tribine bio borba protiv zamišljenog neprijatelja. Umjesto toga, izbor tema valja čitati kao pokušaj samorazumijevanja Crkve, uz svijest kako je čovjek biće odnosa, dinamizma i nedovršenosti.

Koncilskim je jezikom osobito progovoreno o čovjeku i svijetu. S obzirom na društveni sustav, važno pitanje kojim se tribina bavila bilo je *»da li je moguće socijalizam odijeliti od ateizma i u njega se uključiti bez pritajivanja svoga vjerskog identiteta«*.²⁴ Stav ljudi okupljenih oko tribine išao je u smjeru kako se svi, bili oni kršćani, marksisti ili koji drugi – *»zajedno mogu naći kao ljudi u ovovremenom zemaljskom humanizmu koji je prva etapa za ovo naše ljudsko nastojanje. Dobar kršćanin kome je stalo do čovjeka i dobar marksist, ako mu je isto tako stalo do čovjeka, mogu se zajedno naći u istom djelu za čovjeka«*.²⁵

²² Usp. *Isto*.

²³ Usp. AG 10, gdje se Crkvi preporučuje da se uključi u svaku društveno-kulturnu uvjetovanost.

²⁴ Bono Zvonimir ŠAGI, *Vjernička pitanja komunistima u samoupravnom socijalizmu* (transkript snimke sa izlaganja), str. 3, neobjavljeno.

²⁵ *Isto*.

Sažimljući akcente tribine »Teološki četvrtak«, moguće je posebno istaći dva kao njene bitne značajke: *pozitivni pristup sveukupnoj stvarnosti te otvorenost za dijalog*.

Brojne su okolnosti dovele do prestanka održavanja tribine. Misli se prije svega na društvene promjene koncem osamdesetih godina. S tim u vezi javlja se pitanje: je li tribina »Teološki četvrtak« ostavila svoj trag u vremenima koja su uslijedila? Vjerojatno ne previše. Tomu ima više razloga. Prvi je propast komunizma između 1989. i 1991. Kako je na tribini bilo prisutno snažno nastojanje koje je išlo za dijalogom s marksistima i uključenjem vjernika u socijalističko društvo, to je ovo pitanje, ujedno i važno nastojanje tribine izgubilo na relevantnosti. Sljedeći razlog su politička kretanja devedesetih godina. Nešto od toga je na tribini naznačeno,²⁶ ali možda ne u dovoljnoj mjeri da se tribina uključi u novo razdoblje koje je stari sustav, unutar kojeg je vođen dijalog, što prije htjelo zaboraviti. Važan razlog jesu i ratna događanja koja su Hrvatsku zadesila 1991. godine, a koja su uslijed nacionalno-religijskih polarizacija otežala ekumenski dijalog pa je dijaloški orijentiranoj tribini dublje ukorijenjivanje bilo onemogućeno. Napokon, dio razloga leži i unutar same Crkve koja se još uvijek postupno otvara u smjeru koji je Koncil naznačio, a tribina konkretizirala.

II. Kronologija tribine

<i>Naslov izlaganja</i>	<i>Referent</i>	<i>Datum održavanja</i>
»O kreativnom katolicizmu«	Tomislav Šagi-Bunić	15. 1. 1981.
»Javno mnijenje u Pracrki«	Bonaventura Duda	22. 1. 1981.
»Problemi čovjeka između šablone i osobnosti«	Vjekoslav Bajsić	12. 2. 1981.
»Vizija društvenog uređenja iz kršćanske perspektive«	Marijan Valković	26. 2. 1981.
»Europa jedna i različita – vizije i ostvarenja«	Josip Turčinović	12. 3. 1981.
»Položaj i uloga laika u Crkvi«	Ljudevit Rupčić	26. 3. 1981.
»Urbanizam i Crkva u Hrvatskoj«	Bono Zvonimir Šagi	9. 4. 1981.
»Perspektive religije i Crkve u samoupravnom socijalizmu«	Luka Markešić	23. 4. 1981.
»Isusove parabole kao instrument dijaloga«	Jerko Fućak	7. 5. 1981.

²⁶ Tako okrugli stol »Teološko razmišljanje o sadašnjem trenutku u Hrvatskoj«. Usp. Teološki razgovor o sadašnjem trenutku u Hrvatskoj, u: *AKSA* 47(1018), 24.11.1989., str. 2-3.

<i>Naslov izlaganja</i>	<i>Referent</i>	<i>Datum održavanja</i>
»Enciklika 'Laborem exercens' – kontinuitet i novi naglasci«	Marijan Valković	19. 11. 1981.
»Etika jugoslavenskih marksista«	Stjepan Sirovec	3. 12. 1981.
»Teološki pristup kulturi«	Marjan Jurčević	17. 12. 1981.
»Lik Franje Asiškog u hrvatskoj ikonografiji«	Andelko Badurina	14. 1. 1982.
»Osnovna obilježja prava u samoupravnom socijalističkom društvu«	Šime Ivanjko	11. 2. 1982.
»Hrvati u reformaciji i protureformaciji«	Ante Bilokapić	25. 2. 1982.
»Isus Krist i ljudsko zajedništvo«	Ante Kresina	11. 3. 1982.
»Personalizam Nikolaja Berdjajeva«	Ivan Devčić	25. 3. 1982.
»Sakramenti – što danas znače i čine?«	Aldo Starić	22. 4. 1982.
»Hrvatska poezija u zadnjih 30 godina«	Božidar Petrač, Neven Jurica	13. 5. 1982.
»Pro et contra Dostojevski«	Dragan Kalajdžić	27. 5. 1982.
»Čirilometodska ideja i svetosavlje«	Geert van Dartel	10. 6. 1982.
»Religiozne teme na frankfurtskom sajmu knjiga: 'Religija od jučer za svijet – danas i sutra'«	Tomislav Šagi-Bunić	4. 11. 1982.
»Starohrvatska sakralna arhitektura«	Nenad Gattin, Mladen Pejaković, Tonko Maroević	11. 11. 1982.
»20 godina Koncila – hrvatske dileme«	Ivan Kurtović, Tomislav Šagi-Bunić	25. 11. 1982.
»Kako prevoditi Aristotela?«	Tomislav Ladan	16. 12. 1982.
»Darwinov izazov teologiji«	Vjekoslav Bajsić	6. 1. 1983.
»Laici u svjetlu Drugog vatikanskog sabora – osvrt na sadašnjost«	Ljiljana Matković-Vlašić	17. 2. 1983.
»Kulturno-povijesno značenje hrvatskoglagoljskog misala 1483.«	Josip Bratulić	3. 3. 1983.
»Katolička Crkva i nacionalizam«	Tomislav Šagi-Bunić	7. 4. 1983.
»Portret katoličkih intelektualaca i njegovo mjesto u Crkvi i svijetu«	Manuela Silva	23. 9. 1984.
»Odnos Crkve i idejnih strujanja u Hrvatskoj 1848-1900«	Mirko Mataušić	20. 12. 1984.
»Kreativna liturgija i kršćanska zajednica	Bono Zvonimir Šagi	14. 2. 1985.
»Koncilsko usmjerenje i aggiornamento u Hrvatskoj«	Srdan Vrcan	28. 2. 1985.

<i>Naslov izlaganja</i>	<i>Referent</i>	<i>Datum održavanja</i>
»O etici i religiji«	Marijan Valković	14. 3. 1985.
»Ima li žena perspektivu u hrvatskoj Crkvi?«	Ljiljana Matković-Vlašić	28. 3. 1985.
»Križa kao šansa za obraćenje	Vladeta Jerotić	25. 4. 1985.
»Pravoslavna duhovnost u iskušenjima našeg doba«	Dimitrije Bogdanović	9. 5. 1985.
»Zajedništvo svetih kao model Crkve budućnosti«	Tomislav Šagi-Bunić	23. 5. 1985.
»Ćirilometodske teme danas« (okrugli stol)	Josip Turčinović, Josip Bratulić, Branko Fučić	13. 6. 1985.
»Bog i vjera u djelima Krleže«	Milan Špehar	20. 11. 1986.
»Dostojevski i Berdjajev pred dilemom: kruh ili sloboda?«	Nikola Milošević	27. 11. 1986.
»Mir i njegovo ostvarenje iz katoličke perspektive«	Marijan Valković	11. 12. 1986.
»Humanizam i teandrizam Drugog vatikanskog sabora«	Tomislav Šagi-Bunić	5. 2. 1987.
»Vjernička pitanja komunistima u socijalističkom samoupravnom društvu«	Bono Zvonimir Šagi	5. 3. 1987.
»Dijalog svjetovnog i vjerskog«	Predrag Matvejević	26. 2. 1987.
»Moderno društvo i vjerske slobode«	Zdenko Roter	19. 3. 1987.
»Portret Katoličke Crkve u Sloveniji«	Anton Stres	2. 4. 1987.
»Mogućnosti religije u Marxovoj misli i današnjoj marksističkoj praksi	Marko Kerševan	23. 4. 1987.
»Pitanja vjernicima u samoupravnom socijalističkom društvu«	Boris Vušković	21. 5. 1987.
»Euharistijska eklesiologija«	Atanasije Jevtić	4. 6. 1987.
»Današnja društvena kriza«	Dušan Bilandžić	12. 11. 1987.
»Iz geta k suoblikovanju društvene i kulturne stvarnosti«	Petar Kovačić, Alojz Peterle	26. 1. 1987.
»Tko je Bog Isusa iz Nazareta?«	Tomislav Šagi-Bunić	10. 12. 1987.
»Dnevnik – diarium Maksimilijana Vrhovca«	Nikša Stančić, Dragutin Pavličević	17. 12. 1987.
»Averoesova filozofska teologija«	Danijel Bučan	25. 2. 1988.
»Marginalije uz problem oprostjenja u Šegedinovu tekstu 'Šetnja u bolničkom vrtu'«	Franjo Zenko	17. 3. 1988.

<i>Naslov izlaganja</i>	<i>Referent</i>	<i>Datum održavanja</i>
»Strategija nenasilnog djelovanja«	Jure Juras	14. 4. 1988.
»Christianitas afflicta i kontroverze hrvatskih humanista«	Miroslav Kurelac	26. 5. 1988.
»Teološko razmišljanje o sadašnjem trenutku u Hrvatskoj« (okrugli stol)	Stipe Bagarić	16. 11. 1989.
»Unitatis reintegratio – 25 godina poslije«	Tomislav Šagi-Bunić	14. 12. 1989.

III. Bibliografija

1. Izvještaji iz »AKSE«

Prvi »Teološki četvrtak« o kreativnom katolicizmu, u: AKSA 2(557), 10.1.1981., str. 5-6.
Uvažiti javno mnijenje i sačuvati samostalnost prema njemu, u: AKSA 3(558), 23.1.1981., str. 5-6.

»Teološki četvrtak«: da ljudi ne daju prednost stvarima pred osobama, u: AKSA 6(561), 13.2.1981., str. 3-4.

Vizija društvenog uređenja iz kršćanske perspektive, u: AKSA 8(563), 27.2.1981., str. 9-10.

»Teološki četvrtak«: Evropa jedna i različita – vizije i ostvarenja, u: AKSA 11(566), 20.3.1981., str. 5-6.

»Teološki četvrtak«: uloga laika u Crkvi, u: AKSA 12(567), 27.3.1981., str. 4.

Crkva u Hrvatskoj pred procesom urbanizacije, u: AKSA 14(569), 10.4.1981., str. 5.

Perspektive religije i Crkve u samoupravnom socijalističkom društvu, u: AKSA 16(571), 24.4.1981., str. 7-8.

Isusove parabole kao instrument dijaloga, u: AKSA 18(573), 8.5.1981., str. 6.

Rad je bitna dimenzija čovjeka, u: AKSA 46(601), 20.11.1981., str. 9-10.

»Teološki četvrtak«: marksistička etika u nas, u: AKSA 48(603), 4.12.1981., str. 9.

Teološki pristup kulturi, u: AKSA 50(605), 18.12.1981., str. 10.

»Teološki četvrtak«: Franjo Asiški u hrvatskoj ikonografiji, u: AKSA 2(609), 15.1.1982., str. 8.

»Teološki četvrtak«: osnovna obilježja prava u socijalističkom samoupravnom društvu, u: AKSA 6(613), 12.2.1982., str. 6-7.

»Teološki četvrtak«: širina reformacijskog pokreta u Hrvatskoj, u: AKSA 8(615), 26.2.1982., str. 8-9.

- Isus Krist i ljudsko zajedništvo, u: AKSA 10(617), 12.3.1982., str. 8-9.
- »Teološki četvrtak« o personalizmu, u: AKSA 12(619), 26.3.1982., str. 6.
- Suvremen rječnik o važnoj teološkoj temi, u: AKSA 16(623), 23.4.1982., str. 5-6.
- Na »Teološkom četvrtku« o trideset godina hrvatskog pjesništva, u: AKSA 19(626), 14.5.1982., str. 12.
- »Teološki četvrtak« za Dostojevskog, u: AKSA 21(628), 28.5.1982., str. 6.
- »Teološki četvrtak«: Ćirilometodska ideja i svetosavlje, u: AKSA 24(631), 18.6.1982., str. 1-4.
- »Teološki četvrtak«: religiozne teme na frankfurtskom sajmu knjiga, u: AKSA 44(651), 5.11.1982., str. 6-7.
- Starohrvatska sakralna arhitektura i njezin govor, u: AKSA 45(652), 12.11.1982., str. 4.
- Koncilski aggiornamento – prilagođavanje Bogu, u: AKSA 47(654), 26.11.1982., str. 9.
- Tribina »Teološki četvrtak«: kako prevoditi Aristotela?, u: AKSA 50(657), 17.12.1982., str. 8-10.
- Darwinov izazov teologiji, u: AKSA 1(660), 7.1.1983., str. 6.
- Laici u društvu i u Crkvi 'građani drugog reda'?, u: AKSA 7(666), 18.2.1983., str. 3-4.
- Kulturno-povijesno značenje prvotiska hrvatskoglagoljskog misala 1483., u: AKSA 9(668), 4.3.1983., str. 9.
- Katolička Crkva i nacionalizam, u: AKSA 14(673), 8.4.1983., str. 5-6.
- Na »Teološkom četvrtku« gostovala portugalska ekonomistica Manuela Silva, u: AKSA 39(750), 28.9.1984., str. 6-7.
- Analize pokazuju da liturgija ima veći utjecaj nego to mnogi shvaćaju, u: AKSA 7(770), 15.2.1985., str. 9-10.
- Religijskoj misli se više nitko ne ruga, u: AKSA 10(773), 8.3.1985., str. 1-2.
- »Teološki četvrtak« između religije i etike, u: AKSA 12(775), 22.3.1985., str. 2-4.
- I u Crkvi u Hrvatskoj ženama pravo mjesto, u: AKSA 14(777), 5.4.1985., str. 1-3.
- Kriza kao izazov i moguća povoljna prilika, u: AKSA 17(780), 26.4.1985., str. 8-9.
- Pravoslavna duhovnost na »Teološkom četvrtku«, u: AKSA 20(783), 17.5.1985., str. 1-2.
- Zajedništvo svetih – model Crkve budućnosti, u: AKSA 21(784), 24.5.1985., str. 9-10.
- Današnje implikacije Ćirilometodske inicijative, u: AKSA 26(789), 28.6.1985., str. 1-2.
- Religioznost ambijenta Krležinih likova, u: AKSA 47(862), 28.11.1986., str. 5-6.
- Dostojevski i Berdjajev pred dilemom kruh ili sloboda, u: AKSA 48(863), 5.12.1986., str. 5-7.
- Mir mora počivati na pravdi i slobodi, u: AKSA 50(865), 19.12.1986., str. 1-3.
- Koncilski humanizam i teandrizam, u: AKSA 6(873), 13.2.1987., str. 1-2.

- Dijalog svjetovnog i vjerskog, u: AKSA 9(886), 6.3.1987., str. 1-3.
- Vjerske slobode na tribini »Teološki četvrtak«, u: AKSA 12(879), 27.3.1987., str. 1-3.
- Slovenska Crkva s pouzdanjem gleda u budućnost, u: AKSA 14(881), 10.4.1987., str. 2-4.
- Marksizam otvara pravo na šutnju o Bogu, u: AKSA 17(884), 1.5.1987., str. 2-4.
- Komunisti i vjernici pred zajedničkim društvenim zadaćama, u: AKSA 21(888), 29.5.1987., str. 4-6.
- »Teološki četvrtak« završio ovogodišnji ciklus s euharistijskom ekleziologijom, u: AKSA 23(890), 12.6.1987., str. 6-9.
- Kriza i šanse jugoslavenskog društva, u: AKSA 46(913), 20.11.1987., str. 4-5.
- Slovenski kršćani za godinu 2000., u: AKSA 48(915), 4.12.1987., str. 4-5.
- Tko je Bog Isusa iz Nazareta?, u: AKSA 50(917), 18.12.1987., str. 3-4.
- Predstavljen 'Dnevnik' Maksimilijana Vrhovca, u: AKSA 51(918), 25.12.1987., str. 2.
- Averoës – vrhunac arapsko-islamske filozofije, u: AKSA 9(928), 4.3.1988., str. 2.
- Nezaborav i kršćansko opraštanje, u: AKSA 12(931), 25.3.1988., str. 3-4.
- Potreba odgoja za nenasilno djelovanje, u: AKSA 16(935), 22.4.1988., str. 5-6.
- Kontroverze hrvatskih humanista na »Teološkom četvrtku«, u: AKSA 35(944), 24.6.1988., str. 4.
- Teološki razgovor o sadašnjemu trenutku u Hrvatskoj, u: AKSA 47(1018), 24.11.1989., str. 2-3.
- Ekumenizam je duga strpljivost, u: AKSA 51(1022), 22.12.1989., str. 3-4.

2. Izlaganja na tribini »Teološki četvrtak« objavljena kao članci / knjige

- Dimitrije BOGDANOVIĆ, Što je s vjerom pravoslavnih Srba?, u: *Kana* XVI, srpanj -kolovoz 1985., str. 18-23.
- Josip BRATULIĆ, Hrvatski prvotisak, u: *Kana* XIV, svibanj 1983., str. 14-15.
- Danijel BUČAN, *Al-Gazali i Ibn-Rušad: mišljenje u svjetlosti vjere i razuma*, Zagreb, hrvatsko filozofsko društvo, 1991.
- Geert von DARTEL, *Ćirilometodska ideja i svetosavlje*, Zagreb, KS, 1984.
- Geert von DARTEL, Ćirilometodska ideja i svetosavlje, u: *Kana* XIV, srpanj-kolovoz 1983., str. 8-12; 25.
- Ivan DEVČIĆ, *Der Personalismus bei Nikolaj A. Berdjajew: Versuch einer Philosophie des Konkreten*. (excerpta ex dissertatione), Roma, Pontifica Universitas Gregoriana, 1981.
- Bonaventura DUDA, *U svjetlu Božje riječi*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2000. (»Djelo blagovjesništva u doba prve Crkve« – »Crkva i javno mnijenje«, str. 42-43.)

- Vladeta JEROTIĆ, Obraćanje između psihijatrije i ispovjedaonice (interview s povodom), u: *Kana* XVI, lipanj 1985., str. 21-25.
- Atanasije JEVTIĆ, Загрьбaj светова, Београд, 1996.
- Marijan JURČEVIĆ, Odnos vjere i kulture, u: *Riječki teološki časopis* 8(2000), br. 2, str. 385-396.
- Marko KERŠEVAN, *Religija v samoupravni družbi*, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1984.
- Ivan KURTOVIĆ, *Jeke jednog koncila* (zbornik o dvadesetoj obljetnici Drugog Vatikanskog sabora), Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1984.
- Luka MARKEŠIĆ, *Crkva u samoupravnom socijalizmu*, Sarajevo, Svjetlo riječi, 1986.
- Mirko MATAUŠIĆ, Odnos Crkve prema idejnim strujanjima u Hrvatskoj 1848. – 1900., u: *Bogoslovska smotra* 55(1985), br. 1-2, str. 196-215.
- Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, *Laici u prvim i zadnjim redovima*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1987.
- Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, Laici i Drugi vatikanski koncil, u:
Kana XIV, ožujak 1983., str. 17.
Kana XIV, travanj 1983., str. 12.
Kana XIV, svibanj 1983., str. 11.
Kana XIV, lipanj 1983., str. 11.
Kana XIV, srpanj-kolovoz 1983., str. 12.
Kana XIV, rujan 1983., str. 16.
Kana XIV, listopad 1983., str. 30.
Kana XIV, studeni 1983., str. 6.
Kana XIV, prosinac 1983., str. 6.
Kana XV, siječanj 1984., str. 14.
- Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, *Žena i Crkva*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1973.
- Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, Ravnodušnost Crkve prema ženskom pitanju, u: *Kana* XVI, svibanj 1985., str. 8.
- Predrag MATVEJEVIĆ, Dijalog svjetovnog i vjerskog (transkript s izlaganja), neobjavljeno.
- Nikola MILOŠEVIĆ, *Dostojevski kao mislilac*, Beograd, Beletra, 1990.
- Jean-Marie MÜLLER, *Strategija nenasilnog djelovanja*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1986.
- Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Dnevnik – diarium Maksimilijana Vrhovca*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1987.
- Mladen PEJAKOVIĆ, *Broj iz svjetlosti: starohrvatska crkvica sv. Križa u Ninu*, Zagreb, Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1978.
- Zdenko ROTER, Moderno društvo i vjerske slobode (interview s povodom), u: *Kana* XVIII, travanj 1987., str. 12-15; 31.

- Zdenko ROTER, Moderno društvo in verske svobode, u: *Svesci* 65-1987(1989), str. 106-111.
- Manuela SILVA, Raznolikost u međunarodnom pokretu intelektualaca – katolika, u: *Svesci* 56-1984., str. 59-63.
- Manuela SILVA, Opredjeljenje za najsiromašnije (interview s povodom), u: *Kana* XV, listopad 1984., str. 9-12.
- Stjepan SIROVEC, *Ethik und Metaethik im jugoslawischen Marxismus: Analyse und Vergleich mit kathol. Positionen* (dissertatio), Paderborn, München, Zürich/Schönigh, 1982.
- Anton STRES, Portret katoličke Crkve u Sloveniji, u: *Kana* XVIII, svibanj 1987., str. 8-11.
- Bono Zvonimir ŠAGI, Kreativna liturgija i kršćanska zajednica, u: *Svesci* 62-1986., str. 11-15.
- Bono Zvonimir ŠAGI, *Vjernička pitanja u samoupravnom socijalizmu* (transkript s izlaganja), neobjavljeno.
- Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Katolička Crkva i hrvatski narod*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1983.
- Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Humanizam i teandrizam Drugog vatikanskog koncila, u: *Bogoslovska smotra* 57(1987), str. 151-152.
- Milan ŠPEHAR, *Problem Boga u djelima Miroslava Krleža*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1987.
- Milan ŠPEHAR, Miroslav Krleža, u: *Svesci* 66(67)-1990., str. 106-113.
- Josip TURČINOVIĆ, Stojkovićeve vizije jedinstvene kršćanske Evrope, u: *Misao i djelo Ivana Stojkovića. Zbornik radova međunarodnog simpozija u Dubrovniku 1983.* (priredio Franjo Šanjek), Zagreb, Kršćanska sadašnjost (Analecta croatica christiana), 1986., str. 3.
- Marijan VALKOVIĆ, O ljudskom radu, u: *Kana* XIII, siječanj 1982., str. 22-25.
Kana XIII, ožujak 1982., str. 13-15.
Kana XIII, travanj 1982., str. 8-11.
Kana XIII, svibanj 1982., str. 8-11.
- Srđan VRCAN, Dvadeset godina od II. vatikanskog koncila u našem prostoru: jedan pogled izvana, u: *Kulturni radnik* 1(1985), str. 103-118.

3. Ostala literatura

- 10 godina KS-a (1968.-1978.).* (Bilten KS-a), Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1979.
- 10 godina KS-a, u: *Svesci* 34-1979., str. 2-26.
- 15 godina KS-a, u: *Kana* XIV, ožujak 1983., str. 13-16.
- Kršćanska sadašnjost 1968.-1993.*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1993.
- Povijest nastanka tribine »Teološki četvrtak«* (Transkript razgovora sa Stipom Bagarićem), neobjavljeno.

Otvora se tribina »Teološki četvrtak«, u: *AKSA* 1(556), 3.1.1981., str. 3.

Nenad IVANKOVIĆ, Tribina »Teološki četvrtak« (interview sa Stipom Bagarićem), u: *Vjesnik*, prilog »Sedam dana«, 16.5.1981., str. 20.

Summary

*TRIBUNE »THEOLOGICAL THURSDAY«: HISTORIE OF FOUNDATION,
CRONOLOGICAL AND BIBLIOGRAPHICAL ASPECTS*

The subject of this article is tribune »Teološki četvrtak« (»Theological thursday«), concerning its three aspects: historical, cronological and bibliographical. It was founded in 1981. by TDKS (centre for council researches). During eight years, and its sixty conferences, it gathered intellectuals of a different professional orientation that reflected upon relation between Church and the world in a way of tolerance and dialogue. The intention of founders of the tribune was the concretization of the Second Vatican Council for society and Church in Croatia. This article deals with important moments of the foundation of the tribune, and presents the list of all of its conferences, while in the bibliography is to be found accessible reports of the tribune in religious press, together with conferencess that were published as articles or books.

Key-words: tribune »Teološki četvrtak«, Theological association »Kršćanska sadašnjost«, Second Vatican council, dialogue, cronology, bibliography.